

การบริหารจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

จักรพงษ์ พวงงามชื่น¹

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ หนองหาร สันทราย เชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรป่าของชุมชน และส่งเสริมกิจกรรมชุมชนที่สอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ศึกษาบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์จากประชาชนในชุมชนจำนวน 90 รายที่เป็นสมาชิกกลุ่มจัดการป่า และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากคณะกรรมการจัดการป่า 5 คน นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสังเกต ส่วนข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนมีมิติของวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อต่างๆ ที่ทำให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติควบคู่กับกฎระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากฐานของการเรียนรู้และพัฒนา ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับผลประโยชน์ร่วมกันอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.23$) ด้านการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.56$) ด้านการวางแผน และการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.20$ และ $\bar{X}=3.01$ ตามลำดับ) ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนคือ กฎระเบียบข้อบังคับเข้มงวดเกินไป งบประมาณไม่เพียงพอและขาดความโปร่งใส และขาดการฝึกฝนเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อเข้ามารับช่วงต่อ สำหรับแนวทางแก้ไขควรมีการพิจารณาปรับกฎระเบียบข้อบังคับ ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอในการสนับสนุนงบประมาณ จัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างโปร่งใส และมีการคัดเลือกเยาวชนเพื่อฝึกฝนในกิจกรรมต่างๆ เพื่อรับช่วงงานต่อ

จากสิ่งจำเป็นเร่งด่วนในการดำเนินการ จึงได้จัดกิจกรรม “การผลิตปุ๋ยน้ำชีวภาพโดยใช้วัสดุเหลือใช้ในครัวเรือน” ให้แก่ชาวบ้าน ผลการประเมินหลังการฝึกอบรมพบว่าประชาชนมากกว่าร้อยละ 50 ของผู้เข้าร่วมอบรมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ลดการใช้ปุ๋ยเคมี และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกหลานได้

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ / ป่าชุมชน / การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ / การมีส่วนร่วม

¹ อาจารย์ ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะผลิตกรรมการเกษตร

Community Forest Management: A Case Study of Ban Pa Sak Ngam, Loung Nuer Sub-district, Doy Sa Ked District, Chiang Mai

Jukkaphong Pongngamchuen¹

Maejo University, Nong-harn, Sansai, Chiang Mai 50290

Abstract

The objectives of this research were to investigate the managerial process of the community forest and activities promoting natural resource conservation in the community. This research was conducted at Ban Pa Sak Ngam, Loung Nuer Sub-district, Doy Sa Ked District, Chiang Mai. Data were collected by interview schedule from 90 forest management group members, with in-depth interview from 5 members of the forest management committee. Data obtained from the interview schedule were analyzed by using descriptive statistics.

The finding revealed that the existing community forest management process was conforming to culture, tradition, ritual ceremonies and belief dimensions in the community. These managerial process affected people's acceptance and abide by the rules and regulations, including participation contributes to community sustainable development. These participation activities were based on the local wisdom used for mutual learning and development. People's participation in mutual benefit receiving was in a highest level ($\bar{X}=4.23$). A high level of the project implementation ($\bar{X}=3.56$) and moderate level of planning and monitoring/evaluation ($\bar{X}=3.20$, $\bar{X}=3.01$, respectively) were also observed.

The strict rules and regulation concerning forest management were regarded as problem encountered, with inadequate allocated budget and lacked of transparency. New generation youth in the community was not prepared to handle the entire task. The remedial guidelines for betterment suggested were amendment of the rules and regulations; continual coordination with government and private agencies on budget support; transparent preparation of account on expenses and incomes; and selection of youth to be prepared for handling forest management activities.

To accelerate the project implementation, the activity on "household wastes bio-extract production" was offered to people in the community. It was found that more than one-half of the participants could apply what they had learned to the actual situations. That is, they were able to reduce chemical fertilizer application and transfer their knowledge to their new generation.

Keywords : Managerial Administration / Community Forest / Natural Resource Conservation / Participation

¹ Lecturer, Department of Agricultural Extension, Faculty of Agricultural Production.

1. บทนำ

ประเทศไทยมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 513,115 ตารางกิโลเมตร โดยเป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 4,800,000 ไร่ ซึ่งพื้นที่ป่าไม้ในประเทศส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของรัฐบาล [1] โดยทรัพยากรป่าไม้นั้นเป็นทรัพยากรที่มีจำนวนจำกัด เมื่อเทียบกับความต้องการของประชาชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามผลของการพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทำให้มีความต้องการอันหลากหลาย เกิดการใช้ประโยชน์จากป่าไม้จึงทำให้ป่าเปลี่ยนไปตามสภาพการพัฒนาท้องถิ่น การประกอบอาชีพ และการตั้งถิ่นฐาน [2] ปัญหาพื้นที่ป่าไม้ลดลง จึงกลายเป็นปัญหาวิกฤตที่ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกขณะในประเทศไทย โดยเฉพาะในรอบทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากก่อให้เกิดปัญหาการขาดความสมดุลของระบบนิเวศการชะล้างหน้าดิน ความแปรปรวนของภูมิอากาศ ปัญหาน้ำท่วม ความแห้งแล้ง และการลดลงของผลผลิตในภาคเกษตรกรรมแล้ว การแย่งชิงผลประโยชน์จากป่า ตลอดจนการขาดแคลนทุนทรัพย์ กำลังคน และสมรรถภาพในการควบคุมดูแลป่าไม้ของกรมป่าไม้ ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นอย่างรุนแรงในหลายพื้นที่ [3]

จากการที่รัฐบาลได้กำหนดนโยบายการจัดการป่าโดยเน้นในด้านการผลิตไม้และผลผลิตจากป่าเป็นหลักแต่ไม่ได้มองถึงด้านอื่นๆ เมื่อมีการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขาดการจัดการป่าที่เหมาะสม จึงทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่ามากจนเกินความสามารถที่ป่าจะฟื้นตัวเองได้ตามธรรมชาติ มีการบุกเบิกป่าเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรและปลูกพืชพาณิชย์เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนเพื่อสร้างสถานพักผ่อนหย่อนใจ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงอย่างรวดเร็วภายในเวลาไม่กี่สิบปี นอกจากนี้ยังส่งผลให้สัตว์ป่ารวมทั้งทรัพยากรทางชีวภาพต่างๆ อยู่ในสภาพที่สูญพันธุ์หรือใกล้สูญพันธุ์ ปัจจุบันปัญหาการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ได้เข้าสู่ขั้นวิกฤตโดยแสดงออกมาให้เห็นเป็นภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก [4]

การจัดการป่าภายใต้การควบคุมการใช้ประโยชน์จากรัฐบาลตลอด 100 ปีที่ผ่านมาส่งผลให้พื้นที่ป่าของประเทศ

มีแนวโน้มลดลงเรื่อยๆ จนสามารถเรียกได้ว่าปัญหาป่าไม้ของไทยอยู่ในขั้นวิกฤต ในปัจจุบันการลดลงของพื้นที่ป่าอย่างมากมานี้ย่อมสะท้อนถึงความไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลในการจัดการป่าและอาจกล่าวได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่าชายเลน ทรัพยากรทางทะเลก็อยู่ในสภาพคล้ายคลึงกัน ที่ผ่านมาจึงถือว่าการจัดการป่าล้มเหลว [5]

จากความล้มเหลวดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ประชาชนได้รับบทเรียนและถูกกระตุ้นให้ตื่นตัวมากขึ้น รวมทั้งภาคเอกชนหรือองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) จนเกิดเครือข่ายที่สามารถติดต่อเชื่อมโยงกันได้ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งมีความสำคัญมากที่สุดต่อการจัดการป่าและพัฒนาชุมชน เพราะช่วยให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการจัดการบริหารจัดการป่าและทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งกิจกรรมชุมชนอื่นๆ เกิดผลดีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

จังหวัดเชียงใหม่มีป่าไม้เป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งจะอำนวยประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงของประเทศ ความสมดุลทางสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งระบบนิเวศ แต่ปัจจุบันป่าไม้ในจังหวัดเชียงใหม่ได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมากอันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ เช่น การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า การตัดโค่นป่าของเกษตรกรเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทำกิน การทำไร่เลื่อนลอย หรือการแผ้วถางป่าให้หมดสภาพเพื่อให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอหลักฐานสิทธิทำกิน เช่น สทก. หรือ ส.ป.ก. 4-01 เป็นต้น [6] นอกจากนี้สภาวะโลกร้อน (Global warming) ก็เป็นอีกหนึ่งสัญญาณเตือนบอกอันตราย ซึ่งเป็นผลมาจากจำนวนป่าไม้ที่ลดลงอย่างรวดเร็ว จากปัญหาดังกล่าวการบริหารจัดการป่าชุมชนจึงได้รับความสนใจกันอย่างแพร่หลาย โดยเป็นการให้ชาวบ้านรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนและได้รับประโยชน์จากป่าชุมชน เนื่องจากช่วยในการอนุรักษ์ป่ารวมทั้งช่วยลดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐทำให้ประชาชนไม่บุกรุกทำลายป่าอีก

บ้านป่าสักงาม ตำบลลงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่เหนืออ่างเก็บน้ำแม่กวอดมหารา

วิถีชีวิตชุมชนบ้านป่าสักงามที่ผ่านมาชาวบ้านมีอาชีพตัดไม้ขาย เนื่องจากบ้านป่าสักงามเป็นแหล่งไม้สักที่มีมาก โดยชาวบ้านจะรับจ้างตัดไม้ให้นายทุนที่ล้มปทานเข้ามาตัดไม้โรงเลื่อย [7] แต่ในปัจจุบันเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ชุมชนได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าซึ่งมีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม โดยการรวมตัวของชาวบ้านภายใต้กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่า และยังมีการแบ่งกลุ่มอาชีพและกลุ่มการปกครองมากมาย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหมู่บ้านตัวอย่างหนึ่งที่ชัดเจนในเรื่องของการเข้ามามีบทบาทของภาคสังคมที่ตระหนักถึงความสำคัญของการดำรงชีพและการมีส่วนร่วมในการป้องกันพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ ตลอดจนช่วยกันพัฒนาพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่อยู่ในหมู่บ้านของตนได้ดียิ่งขึ้น จึงถือได้ว่าเป็นกรณีศึกษาในการศึกษารูปแบบกระบวนการจัดการทรัพยากรป่าตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาป่า ผลการวิจัยมีประโยชน์ในการนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอื่นๆ ที่มีศักยภาพของพื้นที่และชุมชนใกล้เคียงต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรป่า

ของชุมชน

- 2) เพื่อส่งเสริมกิจกรรมชุมชนที่สอดคล้องต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

3. ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชนในพื้นที่บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอตอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชน ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน แนวโน้มการจัดการป่าในอนาคต ปัญหาและอุปสรรค ข้อเสนอแนะในการจัดการป่าชุมชนในอนาคต ตลอดจนจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและกิจกรรมชุมชน

- 2) ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือประชาชนในชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอตอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ที่เป็นสมาชิกกลุ่มจัดการป่าชุมชนจำนวน 90 ราย รวมทั้งผู้นำชุมชนและคณะกรรมการจัดการป่าชุมชน 5 ราย

- 3) เขตพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คือ บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอตอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ในเขตป่าสักงามประมาณ 500 ไร่ พื้นที่ล้อมรอบไปด้วยเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่กวง (รูปที่ 1) โดยมีเนื้อที่ประมาณ 31,875 ไร่ หรือ 51 ตารางกิโลเมตร

รูปที่ 1 พื้นที่อยู่อาศัยและสภาพป่าของบ้านป่าสักงาม

4. วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือส่วนแรกเป็นข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร (Documentary study) คือ บริบทชุมชนบางส่วน ข้อมูลการบริหารจัดการป่าบางส่วน และผลผลิตจากป่า ส่วนที่สองเป็นข้อมูลจากการศึกษาภาคสนาม (Field study) ซึ่งใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการโดยเน้นการสัมภาษณ์เจาะลึก คือข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการป่าชุมชน และส่วนที่สามเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณกับประชากรที่เป็นสมาชิกกลุ่มจัดการป่าชุมชนโดยใช้แบบสัมภาษณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 2 เครื่องมือ คือ (1) แบบสัมภาษณ์สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากประชาชนที่เป็นสมาชิกกลุ่มจัดการป่าชุมชนซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพพื้นฐานทั่วไปในด้านบุคคล ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยเป็นคำถามปลายเปิดและปลายปิด และส่วนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนทั้งหมด 4 ด้านคือ ด้านการวางแผน การดำเนินงาน การติดตามและประเมินผล และด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิด 5 ตัวเลือกทั้งหมด 27 ข้อ และ (2) ชุดคำถามเพื่อเป็นแนวการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากคณะกรรมการและผู้นำชุมชน เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล ข้อมูลทรัพยากรป่าและการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ข้อมูลเกี่ยวกับการก่อตัวและพัฒนาการของคณะกรรมการป่าชุมชน การบริหารจัดการป่าชุมชน รวมไปถึงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารจัดการป่าของชุมชนในอนาคต

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ความร่วมมือจากผู้นำชุมชน คณะกรรมการบริหารจัดการป่าชุมชนรวมทั้ง ผู้ทรงคุณวุฒิที่ปรึกษา หรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่า ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ใช้แบบสัมภาษณ์และชุดคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับคณะกรรมการป่าชุมชน และผู้นำชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ (1) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกนำมาจัดระเบียบข้อมูล (Category) โดยจำแนกประเภทเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์การศึกษาและนำมาวิเคราะห์ควบคู่บริบท (Context) (2) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแบบสัมภาษณ์ใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย (Statistical Package for the Research) version 11.5 โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5. ผลการวิจัย

5.1 บริบทชุมชน

ชาวบ้านป่าสักงามสืบเผ่าพันธุ์มาจากชนเผ่าลื้อหรือละว้า เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ตั้งอยู่เหนืออ่างเก็บน้ำแมกวงอุดมธาราโดยมีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานกว่าสามชั่วอายุคนหรือมากกว่า 200 ปี ในอดีตชาวบ้านมีอาชีพไม่แน่นอน เก็บหาของป่าเพื่อดำรงชีวิต ตัดไม้ ทำไร่เลื่อนลอย เผาถ่านปี พ.ศ. 2536 โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าขุนแมกวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้เกิดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนป่าสักงาม ต่อมารัฐมนตรีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำแมกวงอุดมธาราเพื่อประโยชน์ทางการเกษตร และด้วยทัศนียภาพความสวยงามตามธรรมชาติของอ่างเก็บน้ำจึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักผ่อนมากมาย ชาวบ้านจึงได้ปรับเปลี่ยนอาชีพด้วยการซื้อเรือมาวิ่งเพื่อรับส่งนักท่องเที่ยวรวมทั้งบริการแพในอ่างเก็บน้ำด้วย จึงทำให้การตัดไม้และทำไม้เดือนเริ่มลดลง แต่เนื่องด้วยน้ำในเขื่อนถูกนำไปทำเป็นน้ำประปา ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องรื้อถอนแพทั้งหมดออกจากอ่างเก็บน้ำ ต่อมาชาวบ้านจึงหันมาทำการเกษตรแต่ด้วยผลจากการตัดไม้ทำลายป่าจึงทำให้พื้นที่ในหมู่บ้านไม่เอื้ออำนวยต่อการทำการเกษตรมากนัก สภาพภูมิอากาศยังคงแห้งแล้ง ชาวบ้านบางส่วนจึงหันไปเป็นแรงงานภายนอกหมู่บ้าน จากสภาพปัญหาในอดีตทำให้ชาวบ้านโดยการนำของผู้ใหญ่บ้านคำปิง ดวงดี ผู้ใหญ่บ้านป่าสักงาม รวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาต่างๆ ไม่ให้เกิดขึ้นอีก ด้วยการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลลวงเหนือ และป่าไม้เขต ในด้านทุนทรัพย์และการฝึกอบรมให้ความรู้ในการจัดตั้งกลุ่ม

เพื่อดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีทั้งหมด 5 กลุ่มคือ 1) กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนา 2) กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต 3) กลุ่มจัดสรรน้ำ 4) กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติ และ 5) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากความเข้มแข็งของผู้ใหญ่ค้ำปิง ดวงดี ผู้ใหญ่บ้านป่าสักงาม ที่สร้างจิตสำนึกให้แก่คนในหมู่บ้านให้มีความรักและหวงแหนป่าไม้ตัดไม้ทำลายป่า บ้านป่าสักงามจึงผ่านวิกฤตินี้มาได้ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาและความอดทนพยายามอย่างมาก

5.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 51.10) เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ยประมาณ 44 ปี โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 81.10) สมรสแล้ว มีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 35.60) ผู้ให้ข้อมูลเกือบสามในสี่ (ร้อยละ 74.40) ต้องเช่าที่ดินเพื่อการเกษตร จากที่มาของรายได้ทั้งหมด ผู้ให้ข้อมูลมีรายได้จากการทำนาเป็นส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97.78) ทำไร่ (ร้อยละ 68.88) และรับจ้าง (ร้อยละ 38.88) ตามลำดับ โดยผู้ให้ข้อมูลมีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก และมีรายได้จากการทำนาเฉลี่ย 23,931.69 บาทต่อปี จากการทำไร่เฉลี่ย 21,742.14 บาทต่อปี จากการรับจ้างเฉลี่ย 21,020.27 บาทต่อปี และมีรายได้รวมเฉลี่ย 56,603.32 บาทต่อปี ผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 93.30) อาศัยอยู่ในหมู่บ้านป่าสักงามดั้งเดิมและมีเพียงเล็กน้อยที่ย้ายมาจากที่อื่น ประชาชนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80.00) เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม เช่น กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และส่วนใหญ่ (ร้อยละ 87.77) เคยผ่านการฝึกอบรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ เช่น โครงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โครงการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก และเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 98.88) เคยได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชนมาก่อนจากการประกาศเสียงตามสายโดยผู้ใหญ่บ้านและวิทยุ

จากข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างสามารถสรุปจุดแข็งของชุมชนได้คือ 1) บ้านป่าสักงามมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งสามารถสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านหันมารักและหวงแหนป่าไม้ตัดไม้ทำลายป่า 2) สมาชิกกลุ่มจัดการป่าเพศชายกับ

เพศหญิงอยู่ในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นว่าชุมชนนี้ให้ความสำคัญในการทำงานร่วมกันโดยไม่แบ่งแยกเพศเพราะทุกคนมีความรัก ห่วงแหนป่าและอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ป่าร่วมกัน 3) อายุเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างคือประมาณ 44 ปี แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มวัยทำงาน มีความอาวุโสและมีประสบการณ์ชีวิต มีสำนึกรับผิดชอบและมีเวลาที่จะทำงานให้กับส่วนรวมได้มากและน่าจะบรรลุผลได้ดี 4) ส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลจะอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านนี้มาตั้งแต่เกิดซึ่งทำให้เกิดความคุ้นเคย ความรัก และสามัคคีกันเป็นอย่างดี เพราะฉะนั้นการทำงานร่วมกันเพื่อผืนป่าของคนจึงเป็นเรื่องไม่ยากมากนัก 5) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มจัดสรรน้ำ เป็นต้น ของผู้ให้ข้อมูลเป็นแรงจูงใจที่ดีในการสร้างจิตสำนึกและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน 6) ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ผ่านการฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาแล้วทำให้ทุกคนมีความรู้และเข้าใจในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถจูงใจและระดมกำลังในการพัฒนาได้ง่าย 7) การได้รับข่าวสารด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือการจัดการป่าชุมชนจากการประกาศเสียงตามสาย ทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการเข้ามามีส่วนร่วมอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่จุดอ่อนของชุมชนคือ ผู้ให้ข้อมูลมีการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาซึ่งมีผลต่อการเรียนรู้ ความเข้าใจ และการฝึกปฏิบัติที่อาจจะต้องใช้เวลานาน

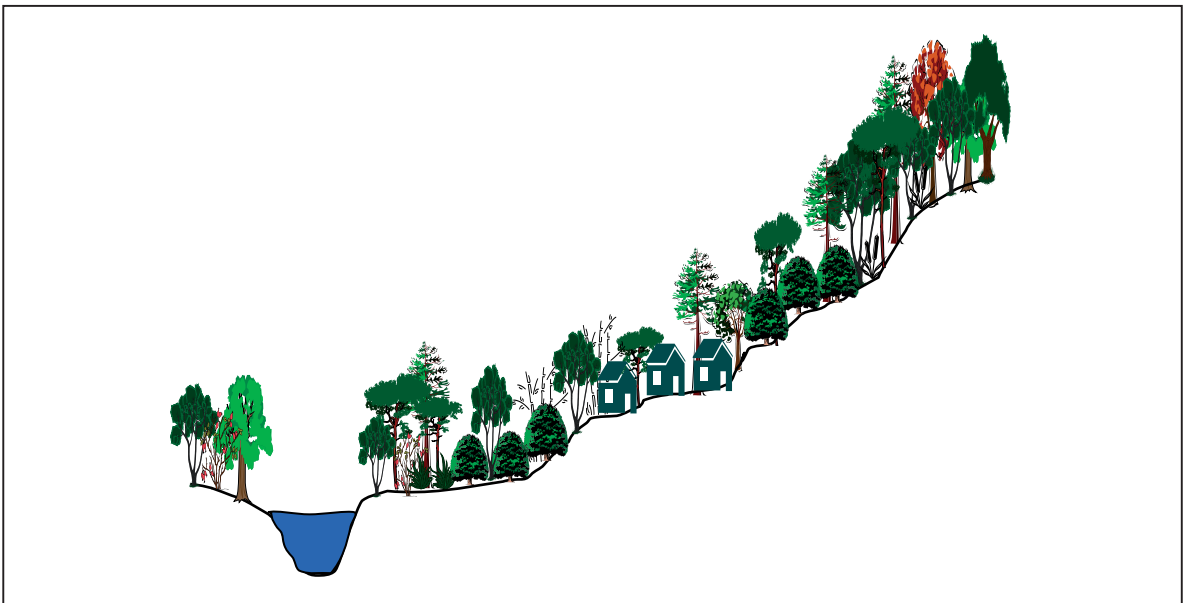
5.3 ทรัพยากรป่าชุมชนและการเปลี่ยนแปลง

ตามทัศนะของชุมชนบ้านป่าสักงาม ป่าคือชีวิตของคนในชุมชน เนื่องจากการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมเป็นการเกษตรแบบยังชีพ มีป่าอยู่รอบๆ หมู่บ้านเป็นแหล่งอาหารและทำมาหากิน จึงทำให้ชุมชนมีความรู้สึกผูกพันกับป่าโดยได้มีการแบ่งสภาพป่าออกเป็น 4 แบบคือ 1) ป่าชันน้ำ 2) ป่าเพื่อชีวิต 3) ป่าเพื่อการเรียนรู้และท่องเที่ยว และ 4) ป่าต้นน้ำลำธาร ในอดีตบ้านป่าสักงามมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรป่าไม้ มีสัตว์ป่ามากมาย มีสภาพอากาศที่เย็นสบาย เป็นแหล่งน้ำต้นน้ำลำธารมีปริมาณน้ำใช้สอยตลอดทั้งปี ป่าเป็นแหล่งที่พึ่งพิงในการเก็บหาอาหาร แหล่งเพื่อการใช้สอย แหล่งยาสมุนไพรที่มี

คำต่อการดำรงชีวิต ต่อมาปี พ.ศ. 2503 รัฐได้ให้สัมปทาน การทำไม้แก่นายทุนโดยจ้างชาวบ้านเป็นคนตัดไม้ เลื่อยไม้ และแปรรูปไม้ ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในการแปรรูปไม้จึง ทำให้เกิดการทำไม้เถื่อนขึ้นเพราะอยากเป็นนายทุนทำไม้ แปรรูปเอง ต้นไม้ในป่าจึงถูกลักลอบตัดลดปริมาณลงเรื่อยๆ ปัญหาสภาพป่าเสื่อมโทรม ต้นน้ำลำธารเหือดแห้งจึงเข้ามาคุกคามพื้นที่ในชุมชน ต่อมาปี พ.ศ. 2536 โครงการ พัฒนาพื้นที่ป่าขุนแม่กวางอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึง เกิดขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในพื้นที่ลุ่ม น้ำกวาง บ้านป่าสักงามเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่โครงการฯ เข้ามา ดำเนินการ มีการป้องกันการตัดไม้จากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ชุมชนจึงไม่สามารถทำไม้เถื่อนได้ดังเดิม และเริ่มปรับ เปลี่ยนแนวทางในการทำมาหากินใหม่ และโครงการฯ ได้ มีการส่งเสริมอาชีพและการอนุรักษ์ตามรูปแบบผลการ ศึกษาการพัฒนาของโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วย ฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยกิจกรรมการฝึก อบรม ฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงานต่างๆ และสนับสนุนการ วางรากฐานการพัฒนาชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ด้วยตนเอง ชุมชนจึงเริ่มมีการเรียนรู้และเข้าใจในการ

พัฒนาด้วย “กระบวนการชุมชน” ตามแนวพระราชดำริ อันเป็นกระบวนการปรับฐานความคิดชุมชน จากการสรุป บทเรียนและร่วมเรียนรู้เพื่อการวางแผนพัฒนาชุมชนโดย มีเป้าหมายคือ การอยู่ดีมีสุข พอกิน พอใช้ อยู่กับป่าได้ อย่างเกื้อกูลกัน มีศักดิ์ศรีเป็นที่ยอมรับของสังคม

ปัจจุบันบ้านป่าสักงามมีเนื้อที่บริเวณที่ตั้งชุมชน ประมาณ 400 กว่าไร่ ประกอบด้วยประชาชน 102 ครัว เรือน หรือประมาณ 347 คน มีวัฒนธรรมประเพณี หมู่บ้านสืบทอดกันมายาวนาน ชาวบ้านอยู่ร่วมกันแบบ เครือญาติและมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น เห็นได้จาก การที่รัฐได้จัดสรรพื้นที่ทำกินโดยการออกเอกสารสิทธิ์ นส. 3 ก. ไปรวมกันแปลงใหญ่ทั้งหมดหมู่บ้าน ป่าไม้มีความอุดม สมบูรณ์มากขึ้น มีลักษณะนิเวศชุมชนที่เหมาะสมและ เกื้อกูลกันระหว่างชุมชนกับป่าไม้ (รูปที่ 2) ทั้งนี้เนื่องมา จากความช่วยเหลือและส่งเสริมจากโครงการพัฒนาป่าขุนแม่ กวางอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และความร่วมมือร่วมใจ กันของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

รูปที่ 2 ลักษณะนิเวศชุมชนบ้านป่าสักงาม

5.4 วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม

ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนมีหลายอย่างแต่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น 1) ห้ามนำไม้ที่ถูกฟ้าผ่ามาสร้างบ้านเนื่องจากจะไม่เป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว ถึงแม้ว่าต้นไม้จะถูกฟ้าผ่าเพียงเล็กน้อยก็ตาม จึงมีผลทำให้ชาวบ้านกลัวและไม่ตัดต้นไม้ขึ้น 2) ห้ามนำไม้ที่มีเถาวัลย์พันอยู่มาช่อมแซมหรือสร้างบ้านเพราะจะทำให้ภูเขื่อนมาอาศัยในบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ไม้ที่มีเถาวัลย์นั้นมียูเป็นจำนวนมากจึงทำให้ชวยลดปริมาณการตัดไม้ได้ไปได้มาก 3) ประเพณีเผาไฟให้พระเจ้าเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อจุดไฟให้พระเจ้ามาผิงเพื่อสร้างความอบอุ่น และพระเจ้าจะดูแลรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ 4) ประเพณีเลี้ยงผีเหมืองฝาย เพื่อเป็นการเลี้ยงเจ้าที่ก่อนเวลาปลูกพืชผลและให้ผลผลิตรวมถึงป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ 5) ประเพณีบวชป่าเพื่อให้เจ้าป่าเจ้าเขาดูแลผืนป่าให้อุดมสมบูรณ์ และความเชื่อเกี่ยวกับผีไร่ที่คอยปกป้องรักษาให้ผลผลิตจากไร่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งประเพณีต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความหวงแหน และจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน

จากวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อที่มีต่อชาวบ้านที่ถูกสะสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยถ้าไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดผลร้ายขึ้นในครอบครัวของตน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ยังมีส่วนในการสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านรักหวงแหนป่าและทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น โดยหลังจากที่ชาวบ้านปฏิบัติตามวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีต่างๆ แล้วทำให้ป่าฟื้นคืน และเกิดความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น และชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิตมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านนั้นมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่ามากขึ้น ซึ่งเห็นได้จากการรวมกลุ่มกันของชาวบ้านในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน และถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5.5 การก่อตัวและพัฒนาการของคณะกรรมการป่าชุมชน

การปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่ามาทำการเกษตรในระยะเริ่มแรกยังไม่ค่อยเห็นผล พื้นที่ทำกินยังไม่สามารถตอบสนองต่อการเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ สภาพอากาศที่แห้งแล้งขาดแคลนน้ำ แต่ในทางตรงกันข้ามป่าเริ่มฟื้นตัว ป่าซับน้ำ ป่าประจำหมู่บ้านกลับมาทำหน้าที่เป็นแหล่งซับน้ำและมีความสมบูรณ์ขึ้น และด้วยการนำโดยผู้ใหญ่คำปิง ดวงดี ผู้ใหญ่บ้านป่าสักงาม ในการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนหันมาอนุรักษ์และปลูกฟื้นฟูป่าเพื่อรักษาแหล่งต้นน้ำลำธาร ด้วยการชี้ให้ชาวบ้านเห็นถึงผลเสียของการตัดไม้ทำลายป่าที่มีต่อชุมชน ปลูกกระดุม และจูงใจให้ชาวบ้านหันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์จากป่าที่จะได้รับ เช่น เก็บของป่ามาบริโภคและขาย ความอุดมสมบูรณ์ของน้ำในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ตลอดจนผลักดันให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และจัดกิจกรรมเข้าค่ายแก่เยาวชนในหมู่บ้านเพื่อสร้างจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่า จนกระทั่งปี พ.ศ. 2542 ได้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนจากการทาบตามของผู้ใหญ่บ้านโดยใช้วิธีเลือกจากผู้ที่ชอบอาสาทำงานเพื่อส่วนรวม เสียสละ และนำมาเสนอชื่อในที่ประชุมเพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านเลือกตั้งแทนเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน โดยได้มีการดำเนินกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์มากมาย เช่น การปลูกป่า การทำฝายต้นน้ำลำธารเพื่อการชะลอการไหลของน้ำและการชะล้างหน้าดิน รวมถึงการควบคุมดูแลความเป็นอยู่และความเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน โดยในช่วงแรกชุมชนได้รับการสนับสนุนเงินงบประมาณจากศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ และองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งส่วนราชการอื่นๆ และได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณบางส่วนจากโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนแม่กวางฯ ปัจจุบันหมู่บ้านมีงบประมาณหมุนเวียน 1,000,000 บาทจากเงินกองทุนหมู่บ้านตามนโยบายของรัฐ รวมทั้งค่าธรรมเนียมต่างๆ เช่น ค่าเข้าชมและศึกษาดูงานจากกลุ่มบุคคลภายนอก ค่าธรรมเนียมในการเข้าไปหาของป่า ค่าธรรมเนียมในการไปบรรยายของผู้ใหญ่บ้านตามคำเชิญของหมู่บ้านอื่นๆ และการขายอาหารจากกลุ่มแม่บ้านให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้

เข้ามาเยี่ยมชมโดยรายได้ส่วนหนึ่งหักเข้ากองทุนอนุรักษ์ป่าชุมชน และมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อกำกับดูแลและบริหารงบประมาณทั้งหมดซึ่งเป็นคณะกรรมการคนละชุดกับคณะกรรมการป่าชุมชน เพื่อความโปร่งใส ผู้มีสิทธิ์เบิกจ่ายมีเพียง 2 คนคือ ผู้ใหญ่บ้านและประธานกรรมการป่าชุมชน ซึ่งทำให้หมู่บ้านมีเงินหมุนเวียนเพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการป่าชุมชน และถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5.6 ข้อมูลการบริหารจัดการป่าชุมชน

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านสามารถสรุปนิยามของการบริหารจัดการป่า คือการดำเนินการจัดการป่าโดยชุมชนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูสภาพป่าให้อุดมสมบูรณ์เหมือนป่าในอดีต แสดงให้เห็นว่าป่าเป็นทรัพยากรที่ทดแทนได้ ซึ่งมนุษย์ต้องการทรัพยากรประเภทนี้อยู่ตลอดเวลา เพราะเป็นทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ถึงแม้ว่าทรัพยากรเหล่านี้จะเกิดทดแทนได้เองแต่ต้องอาศัยการจัดการที่เข้าใจ จะฟื้นฟูสภาพป่าได้คงเดิมต้องอาศัยหลักอนุรักษ์วิทยาเป็นสำคัญ กล่าวคือต้องใช้ความเหมาะสม ประหยัด บำรุงซ่อมแซม และการฟื้นฟูสภาพส่วนที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้นจึงค่อยนำไปใช้ [8]

ในการจัดการที่ดีจำเป็นจะต้องมีการวางแผนเป็นขั้นตอนและสอดคล้องกับชุมชน ผู้นำชุมชนบ้าน ป่าสักงามได้มีการประสานงานกับองค์กรภายนอก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล ป่าไม้เขต เพื่อให้เข้ามาช่วยเหลือในการฝึกอบรม การลาดตระเวนป่า โดยกิจกรรมต่างๆ นั้นต้องไม่ขัดต่อประเพณี วัฒนธรรม หรือความเชื่อของชุมชน ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการเชิงวัฒนธรรม การบริหารจัดการในรูปแบบนี้ดำเนินการภายใต้เงื่อนไขของชุมชนดั้งเดิมที่มีความผูกพันในเชิงเครือญาติและเป็นการบริหารจัดการกับบุคคลในชุมชนเดียวกัน หรือชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ร่วมกันมานานเป็นส่วนใหญ่ การบริหารจัดการที่กระทำโดยกลุ่มผู้นำจึงได้รับการยอมรับและปฏิบัติตาม [9]

การจัดสรรที่ดินแบ่งเป็น 4 ลักษณะคือ 1) ที่ดินที่เป็นพื้นที่ป่า 2) ที่ดินที่เป็นพื้นที่สำหรับการตั้งบ้านเรือน 3) ที่ดินที่เป็นพื้นที่สาธารณะชุมชน และ 4) ที่ดินที่เป็นพื้นที่เพาะปลูก โดยวิธีในการกำหนดกฎระเบียบของป่าสักงาม

นั้นประกอบไปด้วย 1) กฎระเบียบด้านการกำหนดพื้นที่โดยอาณาเขตของการใช้ประโยชน์ของชุมชนที่มีความเข้มข้นจะอยู่ในรัศมีประมาณ 5 กิโลเมตร 2) กฎระเบียบและรูปแบบในการดำเนินการอนุรักษ์ โดยเน้นในการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ ฝ่ายอย่างรู้บทบาทหน้าที่ของตน และการส่งเสริมด้านการอนุรักษ์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง และ 3) กฎระเบียบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยยึดหลักการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนที่เป็นไปตามวิถีชีวิต มีขนาดและปริมาณที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพทรัพยากรอย่างรุนแรง เช่น ใช้ประโยชน์จากไม้เพื่อปลูกบ้าน ซ่อมแซมบ้าน หรือสำหรับทำเครื่องมือทางการเกษตรเท่านั้น ซึ่งต้องได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการป่าชุมชนเสียก่อน และเพื่อให้บังเกิดผลในทางควบคุมได้มีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในหมู่บ้าน 4 ข้อคือ 1) คณะกรรมการป่าชุมชนต้องร่วมประชุมเพื่อทำความเข้าใจอย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง และแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่สมาชิกในชุมชนเดือนละ 1 ครั้ง 2) พบการกระทำผิดในครั้งแรกให้ว่ากล่าวตักเตือน ครั้งที่ 2 ตัดสวัสดิการภายในหมู่บ้านและยึดของกลาง ถ้ามีครั้งต่อไปให้ดำเนินการตามกฎหมาย 3) สมาชิกทุกคนต้องเข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ทุกครั้ง ถ้าไม่สามารถเข้าร่วมได้ให้แจ้งคณะกรรมการก่อนล่วงหน้า แต่ถ้าไม่ให้ความร่วมมือจะปรับครั้งละ 100 บาท และ 4) ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้เฉพาะไม้ล้มหมอนนอนไพรเท่านั้นโดยมีต้องแจ้งคณะกรรมการป่าชุมชน

การแต่งตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน 6 ฝ่ายคือ 1) คณะกรรมการที่ปรึกษา 2) เลขานุการและคณะกรรมการกลาง 3) คณะกรรมการฝ่ายบริหารและป้องกัน 4) คณะกรรมการฝ่ายสนับสนุน 5) คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์และ 6) คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์สัตว์โดยทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของประธานดำเนินการและรองประธานดำเนินการ โดยแต่ละฝ่ายมีหน้าที่รับผิดชอบที่แตกต่างกันออกไป

ปัญหาและอุปสรรคในระยะเริ่มแรกคือ ชาวบ้านที่เคยทำกินในป่าชุมชนมาก่อนไม่ยอมคืนพื้นที่ส่วนที่รุกเข้าไปในป่า ซึ่งมีการพูดคุยไกลเกลี่ยโดยคณะกรรมการป่าชุมชนชาวบ้านจึงยอมรับ โดยคณะกรรมการป่าชุมชนมี

เทคนิคในการทำงานที่น่าสนใจและสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน ให้กำลังใจ ไม่บังคับขู่เข็ญหรือกดดันชาวบ้าน ทำงานด้วยความสนุกสนาน ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ชาวบ้าน และมีความรับผิดชอบต่องานที่ทำ

5.7 งานการบริหารจัดการป่าชุมชน

งานการบริหารจัดการป่าชุมชนแบ่งออกเป็น 2 งานใหญ่ๆ คือ

5.7.1 งานด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ได้แก่โครงการเครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนน้ำแม่กวง รวมถึงกิจกรรมต่างๆ มากมาย เช่น กิจกรรมกลุ่มเสริมสร้างความสามัคคี กิจกรรมนันทนาการระหว่างประชาชนในชุมชน รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มจัดการป่าเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ เป็นต้น

5.7.2 งานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสภาพแวดล้อม

คือการป้องกันรักษาป่าด้วยกิจกรรมลาดตระเวนป่า ตั้งจุดตรวจ และการประชาสัมพันธ์ โครงการป้องกันควบคุมไฟป่าโดยการจัดชุดปฏิบัติการป้องกันควบคุมไฟป่า โครงการพัฒนาป่าไม้โดยการเพาะและเตรียมกล้าไม้ การถางวัชพืช พรวนดินรอบโคนต้นไม้ และทำแนวกันไฟ โครงการพัฒนาป่าพัฒนาชุมชนโดยการจัดอบรมการใช้ทรัพยากรป่าอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่นๆ การจัดกิจกรรมสืบชะตาป่าไม้ และสายน้ำแม่กวงฯ รวมทั้งกิจกรรมค่ายสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อปลูกจิตสำนึกให้กับเยาวชน

ชาวบ้านป่าสักงามได้นำแนวทางในการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำริไว้ในโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชุมชนน้ำแม่กวงที่ว่า “ให้ศึกษารูปแบบการพัฒนาป่าที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศเหนือ ป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้กลับคืนความอุดมสมบูรณ์และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพคนทางด้านจิตใจ ความคิดให้เป็นคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวม มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีโลกทัศน์กว้างและส่งเสริมให้มีสุขภาพอนามัยที่ดี” มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างเคร่งครัดด้วยการนำ ควบคุม และสนใจของผู้นำชุมชน และถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กาญจนา ทองทั่ว [5] ที่สรุปว่า กระบวนการจัดการทรัพยากรป่าที่ยั่งยืนนั้นจะต้องมีการระดมพลังชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของการพัฒนา ชาวบ้านต้องมีจิตสำนึกรักและหวงแหนป่าพงไพร ชาวบ้านจะต้องมีส่วนร่วมและให้ความร่วมมือกับกิจกรรมการดูแลป่าทั้งหมด

5.8 ผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านได้รับ

ผลผลิตจากป่าที่ชาวบ้านได้ชาวบ้านจะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการเข้าไปเก็บเพื่อใช้ประโยชน์ครั้งละ 10 บาท โดยผลผลิตจากป่าแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

5.8.1 พืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภค

พืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภคของชุมชนจำนวน 59 ชนิดพรรณ ชนิดที่ใช้ประโยชน์มากที่สุดคือ หน่อไม้ เห็ด พืชผักตามธรรมชาติ เช่น ผักหนาม ผักหวาน โดยมีการกำหนดเดือนที่สามารถเก็บผลผลิตได้ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 พืชอาหารและของป่าเพื่อการบริโภคของชุมชนบ้านป่าสักงาม

ชื่อ	ประเภท	เดือนที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้											
		มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
1. ผักหนาม	ใบ	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
2. ผักกูด	ใบ	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
3. หน่อไม้	หน่อ					/	/	/					
4. เห็ดดอ	เห็ด				/	/	/	/	/				
5. เห็ดใบ	เห็ด				/	/	/						

5.8.2 ไม้ใช้สอยของชุมชน

ไม้ใช้สอยเพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิง ซ่อมแซมบ้านเรือน และจักสาน จำนวน 12 ชนิด (ตารางที่ 2) ชนิดที่มีการใช้สอยมากคือ ไม้พินจากไม้แห้งล้มหมอนนอนไพรและไม้ไผ่

ตารางที่ 2 ไม้ใช้สอยของชุมชนบ้านป่าสักงาม

ชื่อไม้	ประเภทการใช้สอย
1. ไม้สัก	ซ่อมแซมบ้านเรือน
2. ไม้พวง	ซ่อมแซมบ้านเรือน
3. ไม้เต็ง	ซ่อมแซมบ้านเรือน ทำพิน
4. ไม้ตึง	ซ่อมแซมบ้านเรือน ทำพิน
5. ไม้ไผ่บง	จักสาน ใช้สอยในบ้านเรือน เครื่องมือทางการเกษตร
6. ไม้ตง	จักสาน ใช้สอยในบ้านเรือน เครื่องมือทางการเกษตร
7. ไผ่รวก	จักสาน ใช้สอยในบ้านเรือน เครื่องมือทางการเกษตร
8. ไผ่ซาง	จักสาน ใช้สอยในบ้านเรือน เครื่องมือทางการเกษตร
9. ไม้ข้าวหลาม	จักสาน
10. ไผ่ไร่	จักสาน
11. ไม้แดง	ซ่อมแซมบ้านเรือน
12. ไม้รักฟ้า	ซ่อมแซมบ้านเรือน

5.8.3 สมุนไพร

สมุนไพรที่คุ้นเคยทั้งหมด 30 ชนิด ซึ่งมีสรรพคุณที่แตกต่างกันออกไป แต่ที่ใช้ประโยชน์ได้มากที่สุดคือ แขนงฝาง มะเขือแจ้เครือ ไม้มูกมัน ไม้เป้าน้อย เครือเตาชม มะตینگน้ำใส หนุ้าเจ้าชู้ และ ปีกปิวแดง-ขาว (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 สมุนไพรที่ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่า

ชื่อสมุนไพร	ประเภทที่ใช้	สรรพคุณ
1. แขนงฝาง	ต้น	แก้เจ็บปวด
2. มะเขือแจ้เครือ	เครือ	บำรุงกำลัง
3. ไม้เป้าน้อย	ใบ ยาง	รักษาแมลงกัดแสบแทนการอยู่ไฟ
4. เครือเตาชม	เครือ ราก ใบ	ใส่แผล
5. ไม้มูกมัน	ราก	แก้ท้องร่วง
6. มะตینگน้ำใส	เปลือก	แก้ตามัว ตาฟาง
7. หนุ้าเจ้าชู้	ราก ต้น ใบ	แก้โรคเบาหวาน
8. ปีกปิวแดง-ขาว	ราก	บำรุงกำลัง

5.8.4 พืชและของป่าที่ชุมชนใช้เป็นสินค้า

แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มคือ เห็ด 9 ชนิด พืชผลไม้ 3 ชนิด พืชผัก 13 ชนิด และพืชสมุนไพร 6 ชนิด แต่ชนิดที่ขายดีที่สุดคือ เห็ดถอบ เห็นโคน เห็ดหอม มะขามป้อม มะแฟน มะกอก ดอกลิงลาว ชะอม ผักพ้อคำ ผักบอนเบี้ยว เป้าตองแตก กอแกบ และฮ้อสะพายควาย โดยมีการกำหนดช่วงเวลาที่สามารถเก็บผลผลิตได้ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 พืชและของป่าที่ชุมชนใช้เป็นสินค้า

ชื่อพืชและของป่า	ช่วงเวลาที่สามารถเก็บได้	มูลค่า
เห็ด		(บาทต่อกิโลกรัม)
1. เห็ดถอบ	พฤษภาคม – มิถุนายน	20-100
2. เห็ดโคน	มิถุนายน – พฤศจิกายน	50-100
3. เห็ดหอม	มิถุนายน – ธันวาคม	80-100
พืชผลไม้		(บาทต่อกิโลกรัม)
4. มะขามป้อม	มีนาคม – เมษายน	18
5. มะแฟน	มิถุนายน – สิงหาคม	15
6. มะกอก	พฤศจิกายน – ธันวาคม	8
พืชผัก		(บาทต่อกิโลกรัม)
7. ผักพ้อคำ	เมษายน – พฤษภาคม	20-30
8. ผักบอนเบี้ยว	พฤศจิกายน – ธันวาคม	20-30
9. ดอกลิงลาว	มิถุนายน – ธันวาคม	50-80
10. ชะอม	พฤษภาคม – มิถุนายน	20-25
พืชสมุนไพร		(บาทต่อกิโลกรัม)
11. เป้าตองแตก	พฤษภาคม – มิถุนายน	20-100
12. กอแกบ	มิถุนายน – พฤศจิกายน	50-100
13. ฮ้อสะพายควาย	มิถุนายน – ธันวาคม	80-100

5.9 ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการบริหารจัดการป่าชุมชน

การมีส่วนร่วมของชาวบ้านแบ่งออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ

5.9.1 ด้านการวางแผน

ด้านการวางแผนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.20$) โดยประชาชนเห็นว่างานด้านการวางแผนไม่ใช่หน้าที่ของประชาชนส่วนใหญ่จะยกหน้าที่นี้ให้แก่ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน

5.9.2 ด้านการดำเนินงาน

ด้านการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก

($\bar{X}=3.56$) โดยประชาชนมีความร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งยังมีความสามัคคี และเสียสละเพราะป่าเปรียบเสมือนที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินของประชาชน

5.9.3 ด้านการติดตามและประเมินผล

ด้านการติดตามและประเมินผลโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.01$) ทั้งนี้เพราะพื้นฐานด้านการศึกษาของประชาชนมีไม่มากนัก ความรู้ความสามารถจึงเป็นข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมด้านการติดตามและประเมินผล เพราะเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยประสบการณ์และทักษะพอสมควร

5.9.4 ด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกัน

ด้านการรับผลประโยชน์ร่วมกันโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.23$) โดยประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากป่าอย่างเต็มที่และเท่าเทียมกัน อีกทั้งยังเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนอีกด้วย

ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้ง 4 ด้านนี้แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจกันของชุมชน ถึงแม้ว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรมจะไม่ค่อยมากนักก็ตาม แต่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ ชาวบ้านต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากฐานของการเรียนรู้และพัฒนาาร่วมกัน

5.10 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะได้แบ่งออกเป็น 2 ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

5.10.1 ด้านตัวบุคคล

ไม่มีการฝึกฝนเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อเข้ามารับช่วงต่อ ชาวบ้านมีหน้าที่รับผิดชอบจากเดิมมากซึ่งในบางครั้งไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งความไม่ทั่วถึงของการได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและไม่มีการพัฒนาหรือคิดค้นกิจกรรมใหม่ๆ จากปัญหาดังกล่าวควรมีการคัดเลือกเยาวชนเพื่อฝึกฝนและแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในบางกิจกรรมเพื่อเป็นการปลูกฝัง รวมทั้งจัดให้มีการฝึกอบรมแก่ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง เปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึง และควรมีการจัดกิจกรรมเสริมเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความกระตือรือร้นมากขึ้น

5.10.2 ด้านกระบวนการทำงาน

กฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ เข้มงวดเกินไปงบประมาณไม่เพียงพอและขาดความโปร่งใส วัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรมมีจำกัด ชาวบ้านบางส่วนยังขาดจิตสำนึกในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน และความเสียหายสกรปรกที่เกิดจากนักท่องเที่ยว จากปัญหาดังกล่าวควรมีการพิจารณาปรับกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพป่าในปัจจุบัน มีการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนอย่างสม่ำเสมอในการสนับสนุนงบประมาณ และหาวิธีสร้าง

รายได้ให้แก่ชุมชนอื่นๆ งบประมาณที่ได้ควรมีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายอย่างโปร่งใส ตลอดจนสร้างกิจกรรมปลูกจิตสำนึกในการดำรงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์ของป่าอย่างยั่งยืน และจัดทำเอกสารเกี่ยวกับกฎ ระเบียบข้อบังคับของป่าชุมชนแก่นักท่องเที่ยว

5.11 แนวโน้มการบริหารจัดการป่าชุมชนในอนาคต

กิจกรรมที่ยังคงดำรงอยู่ต่อไป เช่น กิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ กิจกรรมการป้องกัน คัดกรอง รักษา และดูแลทรัพยากรป่าไม้ ส่วนกิจกรรมที่จะดำเนินการในอนาคต เช่น การทบทวนปรับปรุงกฎ ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ในการใช้ประโยชน์จากป่า การฝึกผู้นำเยาวชน การจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายของแต่ละกิจกรรมอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น และการปรับปรุงเวทีในการออกตลาดตระเวนป่า

5.12 สิ่งที่เป็นแรงจูงใจในการดำเนินการ

การขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก ให้เข้ามาช่วยเหลือในการฝึกอบรม และฝึกปฏิบัติการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุทางธรรมชาติ เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีในกิจกรรมทางการเกษตรของชาวบ้าน เนื่องจากมีผลต่อผลผลิตที่ได้และสืบเนื่องไปยังระบบนิเวศของธรรมชาติด้วย

5.13 การส่งเสริมกิจกรรมชุมชน

จากสิ่งที่เป็นแรงจูงใจในการดำเนินการ คือการฝึกอบรม และฝึกปฏิบัติการผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากวัสดุเหลือใช้หรือวัสดุทางธรรมชาติ เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีในกิจกรรมทางการเกษตรของชาวบ้านนั้น ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญ และได้จัดกิจกรรม “การผลิตปุ๋ยน้ำชีวภาพโดยใช้วัสดุเหลือใช้ในครัวเรือน” โดยมีชาวบ้าน ผู้เข้าฝึกปฏิบัติจำนวน 65 คน ซึ่งมีการประเมินหลังการฝึก อบรม 3 เดือนตามตัวชี้วัดความสำเร็จ คือประชาชนผู้เข้าฝึกอบรมมากกว่าร้อยละ 50 จะต้อง 1) ไปปฏิบัติจริง 2) ลดการใช้ปุ๋ยเคมี และ 3) สามารถถ่ายทอดทักษะนี้แก่ลูกหลานได้ ผลการประเมินสรุปได้คือ 1) ประชาชน ผู้เข้าฝึกอบรมจำนวน 37 คน (ร้อยละ 56.92) สามารถผลิตปุ๋ยน้ำชีวภาพรวมทั้งนำไปใช้และยังลดการใช้ปุ๋ยเคมีในกิจกรรมทางการ

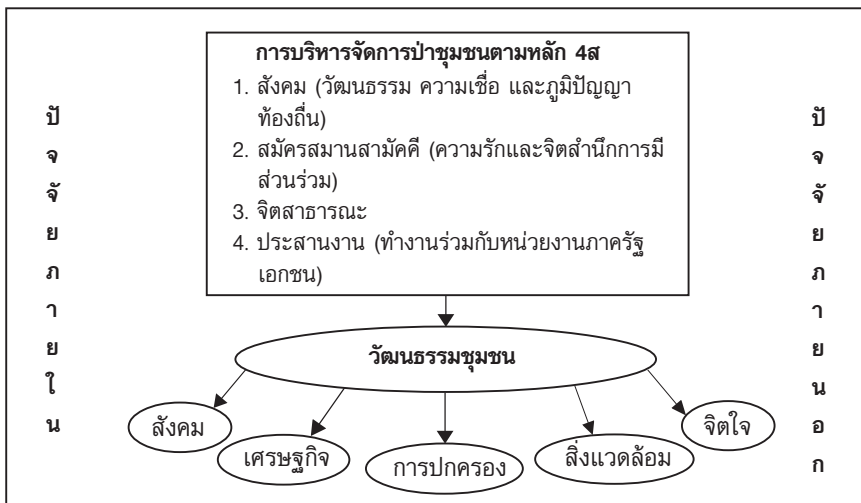
เกษตร 2) ประชาชนจำนวน 42 คน (ร้อยละ 64.61) สามารถถ่ายทอดความรู้ในการผลิตปุ๋ยน้ำชีวภาพโดยใช้วัสดุเหลือใช้ในครัวเรือนให้แก่ลูกหลานหรือคนในครอบครัวได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการฝึกอบรมครั้งนี้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี

5.14 สิ่งที่ค้นพบในการวิจัยครั้งนี้

จากการวิจัยส่งผลให้ได้ข้อคิดในการบริหารจัดการป่าชุมชนตามหลัก 4ส คือ 1) สังคม ประกอบด้วยวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) สมัครสมานสามัคคี ประกอบด้วยความรักและจิตสำนึกการมีส่วนร่วม 3) จิตสาธารณะ ประกอบด้วยการมีจิตอาสาช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่หวังผลตอบแทน และ 4) ประสานงาน ประกอบด้วยการทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรชุมชน ซึ่งหลัก 4ส นี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยสองปัจจัยใหญ่ๆ คือ ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย 1) ความสามัคคีของชาวบ้าน 2) ผู้นำมีวิสัยทัศน์และเสียสละ 3) วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี 4) ความศรัทธาในสถาบันพระมหากษัตริย์ และศาสนา และ 5) การมีแนวคิดเกษตรเชิงอนุรักษ์ และปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) การสนับสนุนจากองค์กรของรัฐและเอกชน 2) การยอมรับจากภายนอก การศึกษาดูงานจากคณะบุคคลต่างๆ 3) กฎระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ และ 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์จากภายนอก

ผลที่ตามมาคือ ผลประโยชน์ที่ได้ร่วมกันทั้งทรัพยากรธรรมชาติและชุมชน โดยเฉพาะชุมชนได้ผลประโยชน์หลายด้าน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ เช่น การประกอบอาชีพการทำมาหากิน การออม 2) ด้านสังคม เช่น ความรักสามัคคี การร่วมมือกัน การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน 3) ด้านการปกครอง เช่น ความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศป่าไม้ตามธรรมชาติ อากาศบริสุทธิ์ และ 5) ด้านจิตใจ เช่น เกิดจิตสำนึกรักและหวงแหนป่า ความมั่นใจถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่จะมีให้ลูกหลานต่อไปในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับ กาญจนา ทองทั่ว [5] ที่สรุปว่าการสร้างความเข้าใจร่วมกันในเรื่องความรัก ความเอื้ออาทรต่อกันในการดูแลรักษาป่า จะทำให้เกิดเป็นกระแสหลักของการบริหารจัดการแบบกระแสวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดผลประโยชน์และมั่งคั่งร่วมกัน เช่น ด้านเศรษฐกิจ การทำมาหากิน การศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระบบสาธารณสุขที่ดี ป่าเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจปลอดสารพิษ อากาศบริสุทธิ์ เกิดเป็นมิตรร่วม เกิดเป็นสังคมชุมชนเข้มแข็งซึ่งสามารถแก้ปัญหาความยากจน การตัดไม้ทำลายป่าก็จะไม่เกิดขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ถือเป็นการยืนยันว่าควรจะมีชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา กล่าวคือ หันมาให้ความสำคัญกับชุมชน เปิดพื้นที่ให้ชุมชนเป็นแหล่งของภูมิปัญญาของท้องถิ่น เป็นการตอกย้ำว่าชุมชนอยู่ได้ด้วยองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดขึ้น ดังรูปที่ 3

รูปที่ 3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการป่าชุมชน

6. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาสามารถสรุปปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน คือ 1) การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ และความเสียสละ 2) ความเท่าเทียมกันของเพศชายและหญิงในการทำงาน ร่วมกัน 3) สมาชิกกลุ่มจัดการป่าที่อยู่ในวัยทำงาน มีประสบการณ์ในการฝึกอบรม 4) การเข้าร่วมเป็นสมาชิก กลุ่มต่างๆ ในชุมชน 5) การได้รับข่าวสารด้านการจัดการ ป่าอย่างสม่ำเสมอ ปัจจัยทั้ง 4 ข้อนี้นำพาไปสู่ความ สัมคคีและมีเป้าหมายร่วมกันก่อให้เกิดความรักใคร่และ ความเหนียวแน่นในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน 6) การ ผสมผสานกันอย่างลงตัวของสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณีต่างๆ ของชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการอนุรักษ์และพิง พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 7) การก่อเกิดกระบวนการทำงาน อย่างเป็นระบบ ผลประโยชน์ที่ได้รับจึงเป็นผลประโยชน์ ร่วมกันระหว่างป่ากับคน 8) การได้รับการสนับสนุนและ ความร่วมมือที่ดีระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกทำให้เกิด เครือข่ายการพัฒนาที่เหนียวแน่น และ 9) การมี จิตสำนึกและแนวคิดเกษตรเชิงอนุรักษ์ก่อให้เกิดบริบทใน การใช้สอยจากป่าที่ทำให้เกิดรายได้โดยไม่ต้องรบกวนหรือ ทำลายป่า ชุมชนจึงมีเงินหมุนเวียนเพียงพอในการบริหาร จัดการป่าชุมชน ทั้งหมดนี้เป็นดัชนีที่ชี้วัดได้ว่าการบริหาร จัดการป่าชุมชนของบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ จะยังคงอยู่และดำเนินต่อไป เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าและทรัพยากรธรรมชาติ

7. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการป่า ชุมชน และชาวบ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอ ดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งอาสาสมัครผู้ช่วยนัก วิจัยและเยาวชนของบ้านป่าสักงาม นักศึกษาระดับ ปริญญาโท สาขาการพัฒนารักษาป่าชุมชนและสิ่ง แวดล้อม ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะผลิตกรรม การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่มีจิตสาธารณะให้และ เก็บรวบรวมข้อมูล และเอกสารต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อ การวิจัยในครั้งนี้ รวมทั้งขอขอบพระคุณคณะผลิตกรรม

การเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ให้ความอนุเคราะห์ทุน อุดหนุนวิจัยสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่ในครั้งนี้

8. เอกสารอ้างอิง

1. กรมป่าไม้, 2542, *สถิติการป่าไม้ไทย*, [http:// www.forest.go.th/home/index.asp#](http://www.forest.go.th/home/index.asp#), Accessed 25th March 2008.
2. วิฑูรย์ เพิ่มพงศาเจริญ, 2532, *ปัญหาป่าไม้: ทาง เลือดย่อมมองข้ามศักยภาพประชาชน*, เอกสารประกอบการ ประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ ครั้งที่ 1 เรื่องปัญหาป่าไม้กับทางออกของชาวบ้าน ณ โรงแรม เมธาวลัยชะอำ จังหวัดเพชรบุรี วันที่ 17-19 มีนาคม 2532.
3. เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536, *ป่าฝน เขตร้อนกับภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย*, กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
4. Pongngamchuen, J., 2007, *Local People's Participation in Dong Na Tham Community Forest Management Project, Ubon Ratchathani, Thailand*, Dissertation, Doctor of Philosophy, Central Luzon State University, Philippines.
5. กาญจนา ทองทั่ว, 2545, *การจัดการป่าด้วยวิถี ชุมชน: กรณีศึกษาบ้านเตยงาม ตำบลน้ำสวย อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี*, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
6. รังสรรค์ เจริญทอง, 2542, *การจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านพัฒนา ตำบลแม่จอก อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน*, ปัญหาพิเศษ ปริญญาวิทยาศาสตร มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
7. มนเทียร บุญช้างเผือก, 2547, *โครงการพัฒนารูป แบบเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด เชียงใหม่*, รายงานความก้าวหน้าระยะที่ 1. ฝ่ายวิจัยเพื่อ ท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
8. อำนาจ เจริญศิลป์, 2543, *การจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*, กรุงเทพฯ: สำนัก พิมพ์โอเดียนส์โดร์.

9. มงคล ด้านธานินทร์ และคณะ, 2536, *ป่าชุมชนในประเทศไทย: แนวทางการพัฒนาป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา